

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографски)

на

XIV^{то} обикновено Народно събрание

Първа извънредна сесия.

XII заседание, сряда, 28 юни 1908 г.

(Открито отъ председателя г. Х. Славейковъ, въ 9 ч. и 5 м. прѣди пладне)

Председателътъ: (Звъни) Заседанието се отваря.

Секретарь А. Христовъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: А. Аврамовъ, Д. Атанасовъ, Д-ръ С. Даневъ, М. Златановъ, Ю. Ивановъ, Д-ръ Г. Калинковъ, Х. Конкилевъ, Р. Маджаровъ, Д. Папазовъ, Д. Пенковъ, П. Петровъ, Я. Поповъ, С. Рожевъ, А. Русевъ, С. Стефановъ, Т. Теодоровъ, Г. Тишевъ и Б. Токевъ.)

Председателътъ: Отъ 172 души народни прѣдставители отсъствуватъ 18, на лице сж 154; слѣдователно, заседанието се счита редовно.

Г-нъ Паскалевъ, секретарьтъ на миналото заседание, ще прочете съкращения протоколъ отъ това заседание.

Секретарь П. Паскалевъ: (Прочита съкращения протоколъ отъ XI-то заседание.)

Председателътъ: Има ли нѣкой да направи бѣлѣжка по прочетения протоколъ? (Никой не се обажда) Приема се за редовенъ.

Прѣди да пристѣпимъ къмъ дневния редъ, ще съобщя, че съмъ разрѣшилъ отпускъ на народнитѣ прѣдставители: г. Д. Пенковъ — 4 дена, на г. А. Русевъ — 5 дена и на г. С. Палавѣвъ — 5 дена.

Минаваме на дневния редъ. Има думата г. Министърътъ на външнитѣ работи.

Министъръ С. Паприковъ: Г-да народни прѣдставители! Дебатитѣ по отговора на тронното слово, доколкото тѣ докоснаха въпроса за външната политика на правителството, не сж отъ естество да изискватъ нѣкои особени обяснения. Наистина, правителството не ототдавна управлява страната,

слѣдователно, то не е могло да направи нѣщо такова, което да заслужва особена похвала, или пъкъ да направи нѣщо такова, което да заслужва вашия укоръ и порицание. При все това, прѣзъ кратковрѣменното управление на страната, по отношение на външната ни политика, правителството трасира единъ свой пъкъ, по който то ще върви напредъ. Колко и неизтъпала да е тая трасировка, отъ дебатитѣ, които станаха по отговора на тронното слово по външната ни политика, азъ разбирамъ, че вие добрѣ схващате този новотразиранъ пъкъ и го одобрявате.

Вие знаете, г-да народни прѣдставители, че въ тронното слово правителството заявява, какво неговата главна задача по отношение външната ни политика е: да насочва всичкитѣ народни и обществени сили къмъ миренъ, културенъ напредъкъ на страната, като обусловва, че то ще се старае да води най-добри и приятелски отношения съ всички сили, особено съ съседнитѣ намъ държави, като слѣди сжщеврѣменно, щото националнитѣ ни права и економически интереси да не бждатъ въ нищо накърнявани. За да може правителството да изпълни своята задача, именно, да насочи всичкитѣ ни народни сили къмъ мирно културно развитие на страната ни, необходимо е, както знаете, страната да се наслаждава на външна безопасностъ и на вътрѣшенъ редъ. За да има външна безопасностъ, необходими сж добри и приятелски отношения съ всичкитѣ сили, особено съ съседнитѣ намъ държави. Правителството ще се стрѣми да обезпечи тая външна безопасностъ, като води съ всички сили, особено съ съседнитѣ ни, държавна, политика такава, каквато народнитѣ интереси изискватъ, и такава, която именно да ни обезпечи външната безопасностъ.

Считамъ за нужно да кажа нѣколко думи по сега съществуващитѣ отношения на страната, както съ великитѣ сили, така сѣщо и съ съседнитѣ държави. Съ всички сили — трѣбва да го констатираме — нашитѣ отношения сѣ добри, сѣ такива, каквито трѣбва да бѣдатъ. Нашата задача, слѣдователно, за бѣдѣще е да поддържаме тѣзи отношения, да ги развиваме и закрѣпваме. По отношение къмъ великитѣ сили ние имаме една важна задача: да прокарваме и да затвърдимъ убѣждението, че България е страна, която иска свободно и мирно да се развива; че България не е страна, отъ която могатъ да се опасяватъ, че може да внесе размирие въ работитѣ на Балканския полуостровъ.

По отношенията къмъ съседнитѣ ни държави, дълженъ съмъ да се спра поотдѣлно на всѣка и да кажа по нѣколко думи за нашитѣ отношения.

Ще почна най-напрѣдъ съ Ромѣния. Нашитѣ отношения съ Ромѣнското кралство сѣ прѣвъзходни, тѣ сѣ приятелски; за тѣзи отношения ние скѣпимъ, ще скѣпимъ за тѣхъ и ще правимъ всичко, за да ги поддържаме такива, каквито сѣ, и да ги направимъ даже още по-добри.

Отношенията ни съ Сръбското кралство сѣ добри. Но баво казвамъ „сѣ добри“, дълженъ съмъ да кажа, че тѣ сѣ официално добри. Г-нъ Видинскиятъ народенъ прѣдставителъ, въ своята обстойна рѣчь по македонския въпросъ, има случай да ви укаже дѣ, какъ и съ що се нагърняватъ нашитѣ национални интереси. Нашитѣ отношения съ Сръбското кралство, като съседни и като народи едноплеменни, не трѣбва да бѣдатъ само добри, а трѣбва да бѣдатъ искрени и приятелски — да бѣдатъ именно такива, каквито подобава да сѣ между два народа, които иматъ интереси много общи, между два народа, които сѣ съседни, между два народа едноплеменни. Въ нашитѣ отношения съ Сръбското кралство липсва искреностъ. Ако направихъ посилка върху рѣчьта на уважаемия Видински народенъ прѣдставителъ, то е затова, за да кажа, че нагърняване на интереси, и то по начинъ некултуренъ, не сѣ отъ естество да внесатъ въ нашитѣ отношения нужната искреностъ, нужната сръдечностъ. Че България е искала, се е старала да води именно отношения, каквито трѣбва да бѣдатъ между тѣзи двѣ страни, отношения, въ които да владѣе искреностъ и сръдечностъ, доказателствата сѣ много. Ние и сега мислимъ, че именно такива отношения трѣбва да бѣдатъ установени между двѣтѣ страни, и не сме ние, които ще откажемъ, които ще отблъснемъ подадената ни рѣка.

Прѣминавамъ къмъ отношенията ни съ Гърция. Ще се възползувамъ отъ формулата на моя прѣдшественникъ и ще кажа само, че нашитѣ отношения съ Гърция сѣ официално добри. Вие знаете и чухте, пакъ отъ уважаемия Видински народенъ прѣдставителъ, събитията, които се развиха въ Македония, и лесно ще угадите причинитѣ, по които нашитѣ отношения съ Гърция могатъ да бѣдатъ само официално добри.

Прѣминавамъ сега за отношенията ни съ съседната империя — Турция. Нашитѣ отношения, каквито сѣ сега, трѣбва да кажемъ, че сѣ добри. Трѣбва да добавя още, че сѣ по-добри, отколкото тѣ бѣха прѣди нашето дохождане на властъ.

Съ Турция, г-да народни прѣдставители, насъ ли свързватъ и политически, и национални и економически интереси отъ такова важно естество, че тѣ, самитѣ тѣзи разни интереси, ни налагатъ отношения не само добри, но и нѣщо повече: налагатъ ни отношения дружески. Обаче, достигането до такива отношения е доста трудно. Вие схващате причинитѣ на това. Прѣди, обаче, да изброя тѣзи причини, ще допълня, че нашитѣ интереси съ Турция, ако бѣдатъ добрѣ разбирани отъ двѣтѣ страни, ако бѣдатъ добрѣ схващани, тѣ трѣбва да бѣдѣтъ дотолкова добри, че политическата граница, която съществува между насъ и Турция да стане, колкото е възможно, по-малко чувствителна: българинътъ отъ Княжеството да може свободно да се разхожда по всички крайща на Европейска Турция, както и населението на Европейска Турция да се разхожда, както и става въ схщностъ, изъ прѣдѣлитѣ на Княжеството. Но, казахъ ви, че ако отношенията, които взаимнитѣ интереси, добрѣ разбранитѣ интереси, ни налагатъ не сѣ достигнали до такова развитие, за това има причини. Главно тѣзи причини се криятъ въ положението, въ което сѣ поставени нашитѣ сънародници въ Турция, криятъ се въ македонския въпросъ. Развитието на този въпросъ вие го чухте отъ уважаемия Видински народенъ прѣдставителъ. Едно нѣщо, което бихъ добавилъ къмъ всичко това, което Видинскиятъ народенъ прѣдставителъ ви говори по тоя въпросъ, то е, че за да не могатъ да бѣдатъ нашитѣ отношения съ Турция такива, каквито казахъ по-рано, че трѣбва да бѣдатъ, заинтересовани страни отъ всички направления сѣ положили значителни усилия, за да могатъ да втѣлпятъ въ мисльта на турското правителство, че България е опасна, че България е най-опасната отъ балканскитѣ държави за съществуването на Турската империя въ Европа. Доводи къмъ това сѣ намѣрени достатъчно, макаръ тѣ и да не сѣ достатъчно убѣдителни. Благодарение на тази втѣлена мисль, че България е страната, държавата, която е най-опасна за съществуването на турскитѣ владѣния въ Европа, и мѣрkitѣ, които турското правителство е вземало спрѣмо нашитѣ сънародници въ Македония сѣ такива именно, каквито онзи день уважаемиятъ Видински народенъ прѣдставителъ ви изложи. Намъ се налага длъжностъ, както казахъ, отъ една страна, да увѣримъ европейскитѣ сили, че ние сме страна, която не желае нищо повече, освѣнъ мирно и спокойно да се развива, а отъ друга страна, да разубѣдимъ Турция отъ тази патрапена ней мисль, че Българското княжество е именно най-опасното за нейнитѣ владѣния въ Европа, и да докажемъ, че, напротивъ, Княжеството, не само, че не може да бѣде опасно, но че то може,

именно, да служи на Турция, като опора за закрѣпването, за запазването на нейните провинции въ Европа. Тази целъ ние си поставяме, като се блазимъ, че единъ день тя може да бѣде добръ разбрана и че нашитѣ отношения тогава ще станатъ съвършено други.

Сега трѣбва да се върна специално на Македонския въпросъ въ това му положение, въ което той днесъ се намира. Както знаете, г-да народни прѣдставители, и както имахте случай да чуете отъ уважаемия Видински народенъ прѣдставителъ, българското население въ Македония, онеправдано въ течение на дълги години, прѣдприемани всекакви мѣрки противъ неговото свободно развитие и закрѣпване, поставено най-накрая вънъ отъ законитѣ, бѣ принудено, както това обикновено става въ всички страни на свѣта, да прибѣгне къмъ срѣдства такива, каквито ние видѣхме прѣвъ 1902 и 1903 г. Възстанието отъ 1902 и 1903 г. отсѣждѣ и навсѣкхъ се стараятъ да го припишатъ като дѣло на Българското княжество, като дѣло на българскитѣ правителства. Не е трудно да се отгадаятъ причинитѣ, по които това се твърди; така сжщо, не е трудно да се докаже, че въ дѣйствието, които македонското население прѣдприе въ 1902 и 1903 г. българскитѣ правителства иматъ най-малка намѣса. Дѣйствието отъ 1902 и 1903 г. прѣдизвикаха намѣсата на Европа, поставиха македонския въпросъ на разрѣшение. Вие знаете, че първитѣ мѣрки, които бѣха вземени за разрѣшението на този въпросъ, бѣха мѣрки неудовлетворителни; тѣ не дадоха ония резултати, които се очакваха отъ тѣхъ и положението на Македония не само се усложни, но се и влоши. Великитѣ сили, които се занимаватъ съ този въпросъ, основайки се на свѣдѣнията, които иматъ непосредствено отъ своитѣ агенти, които работатъ въ Македония, отново се заематъ съ този въпросъ и търсятъ новъ начинъ за разрѣшение, намиратъ, че Мюрцщегскитѣ реформи не дадоха очаквания отъ тѣхъ резултатъ, слѣдователно, считатъ, че е нужно да се взематъ нѣкои други мѣрки, да се направи нѣщо друго, за да може тази страна да се умиротвори. Тѣзи мѣрки до известна степенъ ви сж познати. Тѣ не сж получили още своето окончателно оформяване, върху тѣхъ още се работи, и трѣбва да считаме, че слѣдъ непродължително време тѣ ще бждатъ прѣдставени на Турция за приемане.

Какво се налага намъ да правимъ при това положение на македонския въпросъ? Вие знаете, г-да народни прѣдставители, че ако Мюрцщегскитѣ реформи не успѣха, то бѣше затова, защото неуспѣха си тѣ носѣха въ себе си. Обаче, потърси се едно друго обяснение. Това обяснение главно се свежда къмъ сществуването на четитѣ въ Македония, и твърдятъ, че ако четитѣ въ Македония не сществуваха, то Мюрцщегскитѣ реформи щѣха да успѣятъ, страната щѣше да бѣде умиротворена, реформирането на страната щѣше да върви на прѣдъ. Това твърдението, до известна степенъ, има

свои основания; обаче, не сж четитѣ главната причина на неуспѣха. Но не е въпросътъ тамъ. Сществуването на четитѣ — трѣбва открито да го кажемъ — бѣха се постарали заинтересуванитѣ страни не само да го прѣдставятъ, но и да увѣрятъ Европа, че се дължи главно на България, че тя е именно, която поддържа чети въ Македония. На първо време, това убѣждение бѣше достатъчно разпространено и българскитѣ правителства е трѣбвало да употребятъ доста усилия, за да разсѣятъ това заблуждение, защото заблуждение е, че четитѣ въ Македония сществуваатъ затова, защото българското правителство ги поддържа. Чети въ Македония сществуваатъ, защото е имало причини за тѣхното сществуване; четитѣ въ Македония не сж създавани въ България и пращани тамъ; четитѣ сж мѣстни и сществуваатъ на мѣстни условия. Но понеже, както казахъ, се е създадо убѣждение, че четитѣ въ Македония, особено българскитѣ, сществуваатъ затова, защото България, българското правителство е, което ги е поддържало, то отъ всички страни, се правѣха прѣдставления, както у насъ, така сжщо и въ Сърбия и въ Атина, дѣто искаха да се взематъ всички мѣрки, за да може да се съдѣйствува за прѣкратаване сществуването на четитѣ въ Македония. Какво трѣбваше да прави българското правителство? Ако всички сили казваха, че Мюрцщегскитѣ реформи не успѣха, защото чети сществуваатъ въ Македония, а сществуваатъ такива чети, защото се пращатъ и поддържатъ отъ тукъ, отъ тамъ, то така же нѣма да успѣятъ и онѣзи реформи, които се приготвятъ, ако това четничество не прѣстане. Ще спечелятъ, казваха, най-много тѣзи, които ще дадатъ пълното си съдѣйствие за умиротворението на страната, за прѣкратаването на четничеството. Добръ, ние като искаме отъ една страна да поддържаме добри и приятелски отношения съ Турция; като искаме да развиваме широко тѣзи отношения възъ основание на взаимнитѣ интереси, които ни свързватъ; като считаме, че подоброение участието на нашитѣ сънародници въ Македония, въ значителна степенъ, зависи — при това положение на македонския въпросъ, въ което той се намира сега — отъ успѣха или неуспѣха на реформеното дѣло — считаме за свой дългъ, да се притечемъ на помощъ на ония, които казватъ: помогнете, за да се прѣкрати четническата дѣятелностъ въ Македония, дѣйствайте както можете, влияйте както можете, защото ние мислимъ, че можете да влияете, и вие ще сте, които ще спечелите; това ще развърже и нашитѣ и вашитѣ рѣшѣ; ние ще можемъ да настояваме за успѣха на реформеното дѣло въ Македония, а вие ще бждете тия, които ще се отгърветъ най-послѣ отъ обвинението въ това, че ако послѣднитѣ опити на Европа съ реформитѣ не успѣятъ, не ще да иматъ възможностъ да обвиняватъ васъ, че вие сте побъркали.

При това положение на въпроса, очевидно е, че ние трѣбва, именно, да усвоимъ тази политика,

която ни се рекомандува и която, по нашето схващане, е твърдѣ права. Азъ казахъ, че не сж българскитѣ правителства, които сж прапцали, които сж поддържали чети въ Македония; но, за да можемъ да дадемъ още по-голѣми доказателства въ това отношение, ние си поставихме за задача да вземемъ всички отъ насъ зависящи мѣрки, за да прѣкратимъ всѣкакво съдѣйствиe на четитѣ, които работятъ въ Македония; да не допусчаме ни едно, какво да е, прѣминаване прѣзъ границата. Нашето рѣшение въ това отношение е рѣшение твърдо, рѣшение неотмѣнимо. Ние ще слѣдваме тоя пжтъ, за да дадемъ и послѣдното доказателство, че не е България виновникъ въ това, че въ Македония сжществуватъ чети и че тѣ, може би, и въ бждѣще ще сжществуватъ. Това е, което можакъ да кажа по сегашното положение на македонския въпросъ.

Тукъ, когато ставаха дебатитѣ по македонския въпросъ, па и въ нашия печатъ често се повдига въпросътъ: български ли е този въпросъ или не е български, европейски ли е или само турски. Да се повдига този въпросъ е свършено напразно; защото да се говори, че този въпросъ е само европейски затова, защото реформеното дѣло въ настояще време е въ ржцѣтѣ на европейскитѣ сили, това могатъ да говорятъ само ония, които населението въ Македония свършено не ги интересува, които нѣматъ нищо общо съ това население, за които е свършено безразлично, какво ще стане съ това население: ще ли да го раздѣлятъ на парчета и да го раздадатъ едно на едно, друго на друго, или нѣма да го раздѣлятъ. За тия, за които отношенията къмъ самото население сж такива, за тѣхъ въпросътъ е чисто европейски; за насъ, обаче, въпросътъ е български. Като казвамъ, че въпросътъ е български, искамъ да дамъ едно обяснение за това, защото когато се казва, че македонскиятъ въпросъ е български, дава се свършено друго тълкувание на тая фраза. Когато се казва, че македонскиятъ въпросъ е български, веднага считатъ, че тукъ се явява мисълта на българското правителство, че като счита македонския въпросъ за български, то има нѣкакви далечни намѣрения, т. е. считатъ, че Македония, като страна, населена, прѣимуществено съ българи, тая страна трѣбва единъ день да принадлежи на България. Въ думитѣ: „македонскиятъ въпросъ е български“ се вижда, или искатъ да виждатъ, че България има завоевателни намѣрения спрѣмо Турция. Това тълкувание на думитѣ е свършено погрѣшно. Македонскиятъ въпросъ е български не затова, че България има нѣкакви видове и стремления, нѣкакви завоевателни намѣрения спрѣмо Македония, но затова, че тоя въпросъ е тѣсно свързанъ съ живота на Княжеството. Той е толкова тѣсно свързанъ съ живота на Княжеството, че вие всички прѣкрасно го чувствувате. Той се отразява не само на нашата външна политика, той се отразява всестранно и на вътрѣшния ни

животъ, а отразява се затова, защото въ Македония живѣятъ българи, защото българскиятъ народъ не може да се отдѣли отъ своитѣ сънародници, не може да не чувствува тѣхнитѣ патила, тѣхнитѣ теглила, не може да се не грижи за тѣхната сждба. Затова, именно, този въпросъ е български, а не затова, че България има нѣкакви завоевателни цѣли и стремежи. (Ржкоплѣскане отъ мпозинството)

Съ тия обяснения, г-да народни прѣдставители, азъ считамъ, че вие схващате политиката, която правителството си е прѣдначертало да води. Тя е формулирана въ самото тронно слово. Въ кратки думи, тя е слѣдующата: добри отношения съ всички държави; добри и приятелски отношения съ съседнитѣ ни държави, при условия, че нашитѣ национални права и нашитѣ интереси нѣма да бждатъ накърнявани; добри отношения, специално съ Турция; развиване на тия отношения до степенъ, каквато взаимнитѣ интереси ни налагатъ, при условия, че единъ день и въ Турция ще съзнаятъ тѣзи интереси и че отношенията на турското правителство спрѣмо българското население ще се измѣнятъ въ такава степенъ, щото това население да може да се почувствува, че може свободно да живѣе, свободно да се развива въ всѣко отношение.

Ние ще водимъ тая политика, ще бждемъ твърди на рѣшенията си, ще слѣдимъ за развитието на събитията и въ своитѣ дѣйствия, ние ще имаме всѣкога прѣдъ видъ интереситѣ на отечеството, ще се стараемъ да ги пазимъ. Ние мислимъ, че македонскиятъ въпросъ, който така живо ни интересува, който така живо вълнува българския народъ, ще получи едно удовлетворително рѣшение — ние вѣрваме въ това; обаче, ако обстоятелствата при неговото разрѣшение се сложатъ така, че ще изискатъ едно ново направление въ дѣйствиата, които правителството би прѣдприело, вие, г-да народни прѣдставители, сте ония, които ще му дадете своята подкрѣпка, като считате, че то ще работи за благото и интереситѣ на страната. (Бурни ржкоплѣскания отъ мнозинството)

Прѣдседателтъ : Думата има г. министъръ-прѣдседателтъ.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ : Г-да народни прѣдставители! Прѣдставенитѣ тукъ оппозиционни течения не занимаха народното прѣдставителство съ най-важния въпросъ, който може да интересува българския народъ — той е въпросътъ за политиката на демократическия кабинетъ. Азъ не мога да зная съображенията на ораторитѣ отъ оппозицията, защо тѣ не подложиха на критика нашата политика. Азъ не доумѣвамъ дори, защо прѣдставителитѣ на тѣзи сжщитѣ оппозиционни течения не посочиха на правителството ония свои гледища, споредъ които би трѣбвало да се насочва нашата политика. Това е, което интересуваше Парламента, това е, което интересува народа. Азъ привличамъ вашето

внимание върху тоя фактъ, за да направи слѣдното заключение. Вие не ще чуete думата на мнозина отъ моитѣ колеги: нито думата на г. Министра на народното просвѣщение, нито тази на г. Министра на търговията и земледѣлието, на г. Министра на правосѣдието, па и оная на г. Министра на войната, заради това, че политиката на кабинета не биде дискутирана отъ народното прѣдставителство, стояще тамъ (Сочи лѣвицата).

Така или инакъ, но демократическиятъ кабинетъ има една политика; тя е провъзгласена, тя е позната. И на нашитѣ политически противници прѣдстоеше или да я одобрятъ — въ мълчането имъ това одобрение кабинетътъ не съглежда — или да я подложатъ на критика, която сама по себе си щѣше да ги натъкне на мисълта, да изложатъ своитѣ гледища по жизненитѣ въпроси, съ които има да се занимае правителството и които живо интересуватъ народа. Тѣй като дебатитѣ се сложиха върху една друга почва, ако щете, традиционална, на насъ не остава друго, освѣнъ, заставайки на схщата, да се бранимъ откъмъ онѣзи позиции, откъмъ които кабинетътъ биде атакуванъ. Тѣ бѣха въ сѣщностъ двѣ, противъ които възстана и моятъ колежь, г. Министърътъ на вътрѣшнитѣ работи и нѣколко отъ политическитѣ приятели на правителството. Азъ считамъ за свой дългъ да се спра, и то само съ нѣколко минути, върху сжщитѣ въпроси, не за да внеса нѣщо ново въ дебатитѣ, а за да ги подчертая, да подчертая онази аргументация, съ която нашитѣ политически приятели си служеха, за да отблъснатъ — азъ ще кажа — клеветническитѣ обвинения по нашъ адресъ.

Ще ми позволите, обаче, г-да народни прѣдставители, прѣди да сторя това, да кажа само нѣколко думи и азъ по външната ни политика, за да допълня блѣстящата рѣчь на моя отличенъ другарь, г. Министра на външнитѣ работи. Правителството има щастливия случай на два пъкти да се изкаже по своята външна политика: при оповѣстяване своята декларация въ гр. Варна и при произнасяне на Тронното слово. Въ малко думи, но всичко онова, което е могло да се каже, всичко онова, което е трѣбвало да се каже, безспорно, е отблѣзано въ тѣзи два държавни акта.

Истина е, македонскиятъ въпросъ има своята нова скръбна история, но азъ съмъ дълбоко убѣденъ, че актуалнитѣ интереси на нашата, българската политика не изискватъ единъ исторически прѣгледъ на този въпросъ. Днешниятъ историографъ на македонския въпросъ е неговъ свърѣменникъ и това го прави лошъ, заинтересованъ историкъ. И ако отъ онази официална трибуна ние бихме слушали да се разнася повечко гласа на дипломата, отколкото на историка, македонското дѣло не би сжщественно изгубило.

Още една дума, и азъ ще свърша по този въпросъ. Днесъ, повече отъ всѣкога, вниманието на Европа е съсрѣдоточено върху македонския въпросъ и, именно, затова, повтарямъ, не само ма-

кедонскиятъ въпросъ е нѣкакъ изостренъ, но е изостренъ цѣлиятъ източенъ въпросъ. До вчера само — върху това привлѣче вниманието ви и г. Министърътъ на външнитѣ работи — довчера само Мюрцигескитѣ реформи задоволяваха, ако не друго, поне авторитѣ имъ. Днесъ вече и тѣ ги напускатъ. За това свидѣтелствува свиждането на двамата най-могщи владѣтели въ Ревелъ. Факти като цитирания налагатъ на правителството да внимава. И азъ държа да заявя тукъ, прѣдъ почетаемото народно прѣдставителство, че ако ние по тоя въпросъ въ тия минути не шумимъ — защото този укоръ ни се прави отъ нашитѣ политически противници — тава не ще каже, че ние мълчимъ. Мълчанието въ тѣзи минути не само би било непозволено, но дори прѣстѣпно. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството) Вървайте, че правителството ще успѣе да запази националитѣ и економическитѣ ни интереси, ако тѣ сж въ игра.

Г-да народни прѣдставители! Съ съживяването на македонския въпросъ съживиха се и редъ други не само български интереси. Ние прѣживяваме дни на всевъзможни концесии. Правителството не е противъ тѣхъ, то ги иска, то ще ги поиска; но бждете дълбоко убѣдени, че то ще намѣри достатъчно сила въ себе си да протестира най-енергично противъ една концесия, която би се направила нѣкому, ако тази концесия бжде за смѣтка на неосновното положение на християнското население въ Македония. (Бурни ржкоплѣскания отъ мнозинството)

Прѣди всичко за него, слѣдъ това и на послѣдно мѣсто за себе си, това е политиката, която бихме одобрили у всѣки и която ще поддържаме съ всички сили, съ които разполагаме. Ние мислимъ и сме дълбоко убѣдени, обаче, че не сме въ надвечерието на послѣдното срѣдство. Имаме много други, които сж въ нашитѣ ржцѣ и които е нашъ дългъ да използваме. (Ржкоплѣскане отъ всички страни)

Г-да народни прѣдставители! Правителството нѣма абсолютно никакви причини да бжде недоволено отъ своитѣ политически противници. Тѣ казаха за него толкова ласкави думи, тѣ възложиха толкова надежди върху него, щото азъ бихъ си позволилъ да кажа, че това е първъ примѣръ въ историята, въ живота на нашия Парламентъ. Отъ прѣдставяванитѣ опозиционни политически течения въ Народното събрание само едно — думата ми е за народната партия, въ лицето на нейния лидеръ, повече буюнъ, отколкото енергиченъ, повече адвокатъ, отколкото политикъ — биде оспорено нашето, така да кажа, нормално, естествено, заслужено поемване на властта. Споредъ „дълбокото“, нека туримъ въ кавички тази дума, убѣждение на Софийския народенъ прѣдставител г. Теодоръ Теодоровъ, наследството, което биде открито на 16 януарий т. г., имаше други наследници, а не правителството, излѣзло изъ срѣдата на демократическата партия. Това правителство трѣбваше да бжде или коалиционно или да изхожда изъ срѣдата на „огромната“ народна партия. Азъ мисля, че въ-

проситъ, които се засѣгатъ, сж въпроси отъ голѣма обществена важностъ и върху тѣхъ азъ ще си позволя да направя нѣколко бѣлѣжки.

За коалициитѣ. Нѣма защо да ходя да нагазвамъ изъ историята на налитѣ коалиции. Това го направиха мнозина отъ г. г. народнитѣ прѣдставители. Нѣма защо, казвамъ, да цитирамъ миналото. Нека погледнемъ на този въпросъ малко отъ по-високо, така да кажа, отъ теоретическо гледище. Ние оставаме при дълбокото убѣждение, че колкото и да сж желателни коалиционитѣ управления, при сегашната констелация на налитѣ политически партии, при сегашнитѣ имѣ взаимни отношения, всѣка коалиция въ момента, когато се е зародила още, ти е вече умрѣла. Защо, г-да народни прѣдставители? Азъ мисля, че на този въпросъ не е мжно да се отговори. За всѣка коалиция, дошла отгорѣ, моята мисль, която току-що изказахъ, е абсолютно права; а днесъ-заднесъ, азъ дори не виждамъ възможностъ за едно коалиционно управление, което би се наложило — споредъ новата приета у насъ терминология — отдолу. За самия г. Теодоровъ, мисля, трѣбва да е ясно, че нашиятъ животъ не дава достатъчно гаранции, достатъчно указания, че такава една отдолу коалиция, при сегашната констелация и сила на партиитѣ, е възможна. Всѣка наложена, изкуствено скѣрпена отгорѣ, коалиция е слаба и сфимерна, за другата — ще има още много да мечтаемъ. Г-нъ Теодоровъ ни говори за коалиция, той ни обвинява въ това, че сме изневѣрили на онова рѣшение, което сме били взели като партии въ неодавна починалия опозиционенъ блокъ. Това обвинение е продуктъ не на убѣждение, а на егоистични, дрѣбнави партийни съображения. Почтенниятъ лидеръ на народната партия оплакваше въ сжщностъ тукъ не прѣпоръчаната отъ блока коалиция, въ която той най-малко е вѣрвалъ и искалъ, а оплакваше злата орисница, която не зачете „огромната“ народна партия прѣвъ послѣдната министерска криза.

Колкото за това, че за наследникъ на отвореното на 16 януарий наследство трѣбвало да бжде провъзгласена народната партия, по този въпросъ азъ не ще говоря нищо, защото тоя начинъ на разрѣшение послѣдната министерска криза се прѣпоръчваше само отъ г. Теодорова. Отъ скромността, човѣшка, партийна и на общественъ дѣедъ, на г. Теодора Теодоровъ най-малко се падаше да похвали себе си. Той трѣбваше да очаква да го направятъ други. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството)

Да, намъ лидерътъ на народната партия оспори правото на наследство. Неговото мнѣние, обаче, не прѣдставлява особена стойностъ по двѣ причини. Една отъ тѣхъ споменахъ вече — силната партийна заинтересуваностъ на оратора; но тоя аргументъ е второстепененъ. Отъ първа важностъ е фактътъ, върху който привлѣкохъ вниманието на народното прѣдствителство още въ самото начало на своята рѣчь. Другари на г. Теодора Теодоровъ по опозиция казаха тукъ: министерската

криза на 16 януарий е сполучливо разрѣшена. Това повече или по-малко прикрито го изповѣдаха тукъ г. Даневъ и г. Пешевъ — двѣ видни фигури въ Парламента, двама наши политически противници. И ако тукъ, въ Парламента, единъ Даневъ, единъ Пешевъ, неговиятъ другаръ Хаджиевъ могатъ да казватъ това, ще да иматъ за това достатъчно сериозни причини. Кои сж? Тѣ не можахъ, не посмѣха да откажатъ очевидната истина, че всѣко друго разрѣшение на министерската криза би било най-малко, по-малко сполучливо. Менъ ми сж на умъ изказанитѣ тукъ мисли на Кжзжлагашкия народенъ прѣдставитель. Неговата рѣчь по въпроса, който ни занимава, би могла да бжде резюмирана въ слѣднитѣ нѣколко твърдѣ характерни думи: да, каза той — като се обръщане не толкова къмъ насъ, колкото къмъ своитѣ другари отъ лѣвицата — да, каза той, сформирването на демократическия кабинетъ инервира партиитѣ, но формирането на всѣкакъвъ други кабинетъ днеска би възбудило озлобението на народа. Това бѣха неговитѣ думи. Тѣзи думи, казани отъ наши политически противници отъ прогресивно-либералната и либералната партии, сж толкова цѣнни, толкова убѣдителни, казани тукъ, въ Парламента, щото никакъвъ викъ отъ вѣнъ въ колонитѣ на вѣстницитѣ на сжщитѣ партии, никакъвъ викъ по мегданитѣ не би могълъ да ги заличи, да ги обезцѣни. И онази изповѣдь, която направиха двамата водители на двѣ управлявали политически партии въ тази страна, е най-доброто доказателство, че на 16 януарий министерската криза бѣше сполучливо разрѣшена, като властта се повѣри на единъ кабинетъ, излизащъ отъ срѣдата на демократическата партия. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството)

Цитиранитѣ факти сж отъ голѣма обществена важностъ, тѣ сж отградни факти въ нашия обществено-политически животъ. Тѣ доказватъ, че ние растемъ, че ние напредваме, че има моменти, когато ние можемъ да се издигнемъ надъ своитѣ политически страсти, надъ своитѣ партийни интереси, и да признаемъ заслугитѣ и правата на своитѣ политически противници. На единъ не е достатъчна, не е понятна още тая обективностъ на общественъ дѣятель — това е лидерътъ на народната партия. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството)

Г-да народни прѣдставители! Общественото мнѣние, мнозинството отъ българския народъ е било, споредъ г. Теодорова, противъ правителството. Както видѣхме, протестираха противъ това твърдѣне дори нашитѣ противници: прогресивно-либералната и либералната партии.

Г-нъ Теодоръ Теодоровъ ни чете своята толкова жестока присжда: противъ васъ е общественото мнѣние, противъ васъ е мнозинството отъ българския народъ. Не знамъ, умишлено или случайно, но фактитѣ, върху които той съгражда своята присжда, сж фалшифицирани. Г-нъ Министърътъ на вътрѣшнитѣ работи въ своята дълга по неволя рѣчь, прѣдизвикана отъ онѣзи безкрайни нападки, които

се хвърляха по адресъ на кабинета и на него, като ръководител на законодателнитѣ избори, ви посочи не единъ-два фалшифицирани факта. „Какъ — казваше г. Теодоровъ — защо вие можахте за минута дори да помислите, че имате довѣрието на този народъ, че бихте могли да го имате? Прѣзъ врѣме на общинскитѣ избори вие не получихте нито въ една община селска, нито въ една градска признаци за това, че нѣкъдѣ, въ нѣкой кѣтъ на България, за васъ знаятъ, че васъ ви искатъ. Другъ е въпросътъ за народната партия. Тя въ тѣзи общински избори, градски и селски, при такъвъ режимъ, какъвто бѣше режимътъ на Пегкова, можа да спечели и да има свои общински съвѣти, свои градски съвѣти.“ Доводъ съкрушителенъ! Той направи на тѣзи, които не познаватъ работитѣ, безспорно, дълбоко впечатление; той заслужи тѣхнитѣ ръкоплѣскания, но ръкоплѣскания, азъ ще кажа, изтръгнати съ фалшификация. (Ръкоплѣскане отъ мнозинството)

Г-нъ Такевъ, Министъръ на вътрѣшнитѣ работи, ви каза, че ако тамъ, въ селскитѣ и градски избори, вие искате да подирите своето мнозинство, въ всѣки случай, тамъ го нѣмате; защото селски общински избори въ по-големо количество бидоха спечелени отъ приятелитѣ на демократическата партия, отколкото отъ тия на народната. Кolkото за градскитѣ, успѣхътъ ни бѣше еднакъвъ; всичко взема стамболовщината и ни даде по два съвѣта — два на демократитѣ и два на народняцитѣ. А — казва г. Теодоровъ — противъ васъ е общественото мнѣние, и азъ се сила на българската преса, дотолкова, разумѣва се, доколкото тя може да бѣде изразителка на това общественое мнѣние, негова носителка — и тамъ настроението е противъ васъ. Азъ съмъ готовъ да се съглася съ г. Теодора Теодоровъ, че всичко онова, което съществува въ пресата, като прононсирано народняшко, е било противъ насъ, но всичко останало, признайте го, г-да народняци, е или съ насъ или не е противъ насъ. Ако на тѣзи крѣсла биха били приятелитѣ не на демократическата партия, а онѣзи на народната, бѣдете увѣрени, г-да, че г. Теодоръ Теодоровъ не би ималъ и тѣзи резултати.

Г-да народни прѣдставители! Още единъ въпросъ важенъ, върху който ще кажа нѣколко думи. Тогава, когато Държавниятъ глава има да разрѣшава една министерска криза, той не може да се ръководи отъ никакъвъ другъ критерий, освѣнъ отъ мнозинството на народнитѣ прѣдставители въ Народното събрание. Този аргументъ биде нуженъ на г. Теодора Теодоровъ, за да не направи отъ скромностъ самъ заключението, което би искалъ да направите вие: че на 16 януарий властѣта трѣбваше да се повѣри на народната партия, която въ разтурената Камара най-добрѣ, по-точно, най-многочислено се прѣдставляваше. Азъ нѣма да спора съ г. Теодорова, че въ изказаната отъ него мисль — тя не е негова, тя се поддържа отъ мнозина парламентаристи и конституционалисти —

безспорно има истина. Г-нъ Теодоръ Теодоровъ каза, че когато се касае въпросътъ да се констатира едно мнозинство, то се констатира аритметически, защото въ политиката гласовѣтъ не се теглятъ, а се броятъ. Ако разрѣшаването на една министерска криза е политически актъ и актъ отъ голѣма важностъ, азъ мисля, че най-лошиятъ начинъ на разрѣшаването му ще бѣде аритметиката. При разрѣшаването на една министерска криза, безспорно, критериятъ, за който ни говори г. Теодоръ Теодоровъ, има значение и важностъ — той не може да бѣде игнориранъ, за него трѣбва да се държи смѣтка; но азъ мисля, и съ право, че при разрѣшаването на единъ политически актъ, онзи, който би го разрѣшилъ съ силата само на началото, че гласовѣтъ се броятъ, а не теглятъ, би билъ само математикъ, но не и политикъ; защото при разрѣшаването на политически актъ, този фактъ, който ви се релевира тукъ отъ почтения ораторъ на народната партия, е само единъ отъ първитѣ, но не и отъ рѣшающитѣ фактори; послѣднитѣ могатъ да бѣдатъ много споредъ момента, споредъ на деня сложилитѣ се обществени, политически условия, споредъ въпроситѣ поставени отъ живота, които ще има да разрѣшава едно министерство.

Тази бѣлѣжка азъ дължихъ да направя тукъ заради това, защото въпросътъ, който ние тукъ дискутираме, е въпросъ, който занимава общественото мнѣние, е въпросъ сериозно общественъ, е въпросъ, върху който ние ще имаме да се натъкваме — въ това не се съмнѣвамъ — и въ недалечното бѣдѣще. Защо въ недалечното бѣдѣще? Азъ оставамъ шегата на страна, не ѝ е мѣстото тукъ; но ако азъ бихъ прѣдложилъ на почтения г. Теодоръ Теодоровъ да разрѣши министерската криза, която ще настане въ деня, когато ние ще нагуснемъ властѣта, съ силата на математиката, той би далъ такова едно разрѣшение на въпроса, отъ което народната партия не би се задоволила. Днесъ количествено най-добрѣ е прѣдставенъ въ Народното събрание земеделскитѣ съюзъ, но и за г. Теодорова е ясно, че не той ще бѣде нашъ наслѣдникъ. За Държавния глава ще важи въ бѣдѣщата министерска криза не само броятъ на народнитѣ прѣдставители-земеделци, но и тѣхното схващане и разбиране на държавното управление. Да-ли, питамъ ви всички, тѣзи нѣща той ще трѣбва да изостави или ще трѣбва да има прѣдъ видъ само мнозинството, количеството? Азъ не обичамъ да вдигамъ булото на миналото и въ историята да дира аргументи; азъ търпя мнѣнието на г. Теодора Теодоровъ, че историята е за историята; азъ поддържамъ твърдѣнието му, че ако тѣ сѣ били лоши, това не ни дава право и основание да мислимъ, че ще бѣдатъ такива же; но казвамъ, ако бихъ желалъ да навлѣза въ историята и азъ, като моя другаръ г. Министра на вътрѣшнитѣ работи, бихъ намѣрилъ други мисли, други сѣдѣния, други съвѣти отколкото тия, които сега слушаме отъ г. Теодорова. Той има единъ недо-

статътъ сериозенъ, че политическитѣ му убѣждения касателно начина за поемането на властта не сѣ постоянни, тѣ сѣ промѣнливи споредъ врѣмето, споредъ обстоятелствата, споредъ курса на народната партия на политическата бурса. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството)

Азъ вземамъ смѣлостта, каза той, да ви кажа отъ тая трибуна, че вие нѣмахте довѣрието на българския народъ, когато взехте властта на 16 януарий, отъ факта, че не се намѣри българинъ, който да поздравя Държавния глава съ избора му. И този сѣщиятъ г. Теодоровъ, който не обича да прѣлиста историята на тѣхното управление въ мрачнитѣ ѝ странички, подири въ нея спасение, отвори страничката за 20.000-тѣ телеграми, съ които Държавниятъ глава билъ поздравенъ въ деня, когато народната парти ябѣше поела властта.

Г-да народни прѣдставители! Такива телеграми на 16 януарий Държавниятъ глава не получи и азъ не бихъ желалъ да ги получава нѣкога, защото тѣ лесно се набавятъ. Но една телеграма отъ българския народъ къмъ Българския князь мѣчно се набавя; тя е слѣдната, която той получи на 16 януарий. Падна правителството на Петкова—Гудева, подъ тежестта на своитѣ грѣхове, поехме ние властта и българинътъ съ вѣра, съ пълно довѣрие посрѣщна промѣната; промѣната се извърши тихо, спокойно — това е телеграмата, която прати българскиятъ народъ на своя князь. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството) Този фактъ, на който тукъ не се отдаде заслуженото внимание, менъ ми е приятно да констатирамъ, че се отбѣлѣза и добръ прѣцѣни отъ нашитѣ съсѣди, отъ европейската политическа преса. Смѣната у насъ на единъ режимъ съ другъ, за съжаление, обикновено се придружава отъ буйства и безредици и, ако това не се случи и на 16 януарий, то е защото народътъ въ демократическото правителство почувствува едно силно, добро правителство, задачата на което не е въ изкореняването на своитѣ политически противници, и то само затова, че сѣ такива. Въ странство, повтарямъ, този фактъ направи своето впечатление, и отъ него тамъ потеглиха друго още едно цѣнно за насъ заключение, че България расте, политически възмѣжава, че отъ деня на деня тя сѣ повечко и повечко се качва тамъ, дѣто е мѣстото на една държава, която иска да носи името културна правова държава.

Тѣзи сѣ малкото въпроси, г-да народни прѣдставители, на които азъ искахъ да отговоря. Щѣхъ да свърша, но г. Министърътъ на вътрѣшнитѣ работи имѣ любезността да ми даде ей-сега единъ документъ, наистина цѣненъ. И ако азъ бихъ го ималъ по-рано, азъ не бихъ занималъ толкова вашето внимание за значението и достойнството на телеграмитѣ, които сѣ били подадени въ народнашко врѣме до Негово Царско Височество — 20-тѣ хиляди, за които говори г. Теодоръ Теодоровъ. Моля вниманието на народното прѣдставителство. (Чете)

„Окръжна телеграма № 12.446. София, 12 септемврий.

До всички окръжни управители.

Населението отъ много мѣста телеграфически моли чрѣзъ окръжнитѣ управители и околийскитѣ началници г. министра-прѣдседателя да благодари на Негово Царско Височество за свободата, която бѣше дадена при вчерашнитѣ избори. Г-нъ министърътъ заповѣда, щото подобни телеграми окръжнитѣ управители веднага да изискатъ отъ населението и ги изпратятъ направо до Негово Царско Височество.“ (Бурни ржкоплѣскания отъ мнозинството)

Като правителство, изходяще изъ срѣдата на демократическата партия, ние дължимъ на обществото, на народното прѣдставителство, едно обяснение по единъ нѣкакъ си забуленъ, замѣгленъ въпросъ — то е въпросътъ, който повдигна почетениятъ г. Д-ръ Даневъ: демократитѣ, ако помнѣха своитѣ задължения, поети прѣдъ обществото въ лицето на петѣтъ негови опозиционни партии, които се бѣха сдружили за една съвмѣстна борба противъ управлението на Петкова—Гудева, ако бѣха пазили това свое задължение, този свой мораленъ политически ангажментъ, искаше да каже въ рѣчта си г. Даневъ, тѣ щѣха да подирятъ другари, съ които да управляватъ страната. Г-да народни прѣдставители! Демократическата партия е поддържала всѣкога, че тя е толкова поне силна, колкото и останалитѣ управляющи партии и че въ всѣки моментъ тя би могла сама да се нагърби съ управлението на страната. Но тя никога по начало не е била противъ едно коалиционно управление нито въ блока, нито слѣдъ блока, и съжالياвамъ, че г. Даневъ стана причина да изнеса тукъ нѣкои други скръбни факти. Когато избухна министерската криза, ние ли прѣдложихме, г. Даневъ ли направи това прѣдложение — това е безразлично; но имаше прѣдложение за едно коалиционно управление. Въ усилията си да се постигне такова едно коалиционно управление, ние, азъ и г. Даневъ, имаме съдѣйствието не само на мнозина наши и негови политически приятели, но това бѣше сериозно желание и на Държавния глава. И азъ съжالياвамъ, че прѣдъ Държавния глава ние дадохме доказателство, какво едно коалиционно управление не може да се постигне у насъ, не поради неспоразумѣние върху платформата на управление, а поради егоистични непримирими партийни интереси. Това, което казвамъ тукъ, го знае добръ г. Д-ръ Даневъ; той не ще го откаже, защото го знаятъ и други. И този г. Даневъ, който ни говорѣше, че ще трѣбва да се напуснатъ групировкитѣ покрай лица, че нашиятъ общественъ, по-добръ партиенъ животъ, ще трѣбва да се завърти покрай идеята, тя да вземе надмощие надъ личността, у сѣщия този г. Даневъ, прѣдставителъ на прогресивно-либералната партия, идеята и принципътъ не можахъ да наддѣлѣятъ и съкрушатъ партийния

егоизъм — той е, който развали коалицията. Вината не е у насъ, вината е у него. Отъ момента, когато се почна третирането, на въпроса за едно прогресивно-демократично коалиционно управление до свършването на прѣговоритѣ, азъ ги водихъ отъ името на демократическата партия. На водителя на прогресиститѣ азъ казахъ тѣзи думи: г-нъ Даневъ, ние се чувствуваме достатъчно силни, за да можемъ да поемемъ управлението на страната сами, но ние цѣнимъ ангажмента, който имаме спрѣмо това общество; за да изпълнимъ този ангажментъ, ние ви подаваме ръка, заедно съ васъ, въ името на една платформа, ето я, като забравимъ миналото, дайте да управляваме заедно. Г-нъ Даневъ прие условията ни, но слѣдъ като се консултира съ нѣкои отъ своитѣ политически приятели, се пометна; той дойде и ми каза: не, проектираната коалиция не може да стане, защото... Защото не можемъ да раздѣлимъ окръжнитѣ управители, околийскитѣ началници и депутатскитѣ мѣста. (Продължителни ръкоплѣскания отъ мнозинството) Азъ му отговорихъ: ако властта се повѣри намъ, ние ще се опитаме да управляваме сами, и ние ще прѣдпочетемъ да изгубимъ законодателнитѣ избори, отколкото да ги осигуримъ още отсега, като раздѣлимъ българскитѣ околии на демократични и либерално-прогресивни. Партията, изъ която изхожда днешното правителство, има задължения спрѣмо обществото и тя се видѣ принудена да вдигне булото, хвърлено върху причинитѣ, които осуетиха на 16 януарий коалицията. Не ние развалихме коалицията и не ние изневѣрихме на блока! Силно скърбя, че на уважаемия г. Даневъ бидохъ принуденъ да кажа тия горчиви думи. Още по-силно жалѣя, че на 16 януарий побѣди не идейниятъ, а партийниятъ г. Даневъ. Кой знае какъ щѣха да се развиватъ нашитѣ обществено-политически работи, ако бѣше побѣдилъ първиятъ?

Още само нѣколко думи, г-да народни прѣдставители, и азъ ще свърша. Безспорно, успѣхътъ на правителството въ законодателнитѣ избори на 25 май е единъ грамаденъ успѣхъ. На какво се дължи той? Не се страхувайте, азъ не ще ви занимавамъ съ това, върху което вие сте добръ вече освѣтлени, че този успѣхъ се доби не съ градскитѣ, не съ селскитѣ избори, не съ околийски началници, окръжни управители и т. н. Азъ ще ви занимая нѣколко само минути само съ обяснението, което за спечелването на тѣзи избори даде единъ отъ прѣдставителитѣ на земледѣлческата група. Думата ми е за г. Стамболийски. Тамъ, отъ тази трибуна, той каза: „Когато ние ходѣхме изъ този народъ, когато ние дирѣхме неговото довѣрие, ние можехме да кажемъ нѣщо и за народняка, и за прогресиста, и за тончевиста, и за радослависта, и за стамболиста, но ние бѣхме безсилни да хвърлимъ укоръ върху васъ, намъ ни липсваше орѣжие за борба противъ васъ: вие бѣхте морално силни въ очитѣ на този народъ — тамъ е вашата морална мощъ“.

„Да, каза г. Стамболийски, противъ васъ орѣжие нѣмаше“. Сжщата мисль поддържаше и г. Д-ръ Даневъ. Но въ фразата, която той каза по тая материя, имаше една тенденция, която азъ дължа да отбѣлжа. Г-нъ Даневъ ни каза: „Вие спечелихте, защото успѣхте да съживите този народъ, защото успѣхте да го ентузиазирате. Какъ? Защото вие нѣмате нито активъ, нито пасивъ“. Абсурдна фраза! Обществена сила, която нѣма активъ — да оставимъ пасива настрана — да може да ентузиазира единъ народъ, азъ тази логика, ако тя би била даже адвокатска, не мога да я разбера. Нищото не може да ентузиазира единъ народъ. Въ тая партия очевидно е имало единъ активъ. И г. Даневъ го знае, и заради това той въ едно интервю, ако се не лъжа въ Pester Loyd, бѣше казалъ: „Сегашната демократическа партия нищо общо нѣма съ Петко Каравеловъ“. На това нѣмцитѣ надали сж повѣрвали, а въ България просто се изсмѣха. А активътъ на Петко Каравеловъ е познатъ — както каза г. Takeвъ — и въ затътената колиба, а той не е малъкъ. Този активъ въ рѣцѣтѣ на тѣзи хора, които сж болшинството тукъ, въ умѣнието имъ да бжде експлоатиранъ, можеше да ентузиазира и да съживи народа, можеше да накара този народъ да каже: да имъ дамъ своето довѣрие, както каза г. Хаджиевъ ми се струва, па да видя какво ще направятъ и тѣ. Тази е втората причина на нашия блѣстящъ и заслуженъ успѣхъ въ законодателнитѣ избори; за първата ви каза г. Стамболийски. Ако земледѣлцитѣ сж нѣмали съ какво да се борятъ противъ насъ, то какво да се каже за останалитѣ ни тукъ политически противници?

Е отъ интересъ да кажа нѣколко думи и за народния земледѣлчески съюзъ. Ако човѣкъ прѣлистни неговия организационенъ уставъ, той ще намѣри, че съюзътъ е една организация просвѣтителна прѣдимно, и на второ мѣсто, политико-економическа, както това е казано въ устава. Ако задачитѣ на народния земледѣлчески съюзъ въ дѣйствителностъ би били тѣзи, тѣ би намѣрили най-голѣмата подкрѣпа отъ страна на управляющата демокрация. И дотогава, докогато земледѣлческиятъ съюзъ работи въ това направление, ние ще бждемъ не негови неприятели, а негови сътрудници, защото и просвѣта искаме за този народъ, и сериозни грижи ще положимъ за подобряване на неговия поминѣкъ. Но това, що е въ устава, това не е въ дѣятелността на този съюзъ. Не за да имъ отправа укоръ, но да привлѣка тѣхното внимание върху този фактъ — азъ говоря това. „Видѣлина и видѣлина“ — съ нея ще водимъ българския народъ, пише въ една брошура г. Драгиевъ. Но, г-да земледѣлци, тѣзи които засѣдавате тукъ въ Народното събрание, азъ ви питамъ: това ли ще ви докара видѣлина, това ли ще издигне политически нашия народъ; това ли ще го направи съзнателенъ избирателъ, което азъ сега ще ви цитирамъ? Когато сжщата тема, до която се докосвамъ и азъ, се развиваше отъ моитѣ политически прия-

тели, г. Драгиевъ и г. Стамболийски имъ казваха: „Факти! Това сѫ приказки.“ Да, г. Такевъ биде принуденъ да цитира факти; той ви чете единъ рапортъ. На този рапортъ земледѣлцитѣ биха могли да възразятъ едно: това е рапортъ на вашъ чиновникъ, на вашъ окръженъ управителъ, съ ваше мировъзрѣние, съ ваше схващане на земледѣлческото движение. Да оставимъ, прочее, рапорта на страна. Г-нъ Даневъ, — съжалявамъ, че го нѣма тукъ — той е водителъ на една партия; г. Андрѣй Башевъ, почетниятъ Плевенски народенъ прѣдставителъ, мнозина други — азъ цитирамъ имена — когато се опитаха да отидатъ въ оръзи села, паланки и околии, дѣто вие сте се загниждали, дѣто имате организации, вие бѣхте се затворили, вие имъ казахте: „Тукъ всичко е свършено, ние не можемъ да ви слушаме, ние не ви пушаме въ село“. Това ли е „видѣлина, видѣлина!“ (Ржкоплѣскане отъ мнозинството)

М. Златановъ: Страшна видѣлина!

С. Вабаджановъ: Всѣкъдѣ бѣше туй.

А. Стамболийски: Въ нашия органъ нѣма да намѣрите това, а всѣкога ще намѣрите съвѣти да ги изслушватъ.

Прѣдседателътъ: (Звъни) Моля, моля! Имайте търпѣние.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Г-да народни прѣдставители и г-да прѣдставители на земледѣлческата група! Ако азъ изнасямъ и повтарямъ тѣзи факти, не е за да ви атакувамъ, не; заедно съ васъ, ние, приятели, мислимъ, колкото васъ за този народъ; за неговото бѣдѣще ние не бихме желали този начинъ на дѣйствието. Защо? Защото, наистина, ако вие вървите изъ този пътъ, ако вашата видѣлина се насажда по такъвъ начинъ между народа, ще дойде день, азъ съмъ дълбоко убѣденъ, ще вдигне той дървото и противъ васъ, по първитѣ, съ които ще започне — това ще сте вие.

Отъ мнозинството: Bravo! (Ржкоплѣскане)

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Азъ слушахъ г. Стамболийски съ голѣмо внимание. Нека си изновѣдамъ грѣха: той бѣше ораторътъ, който мене живо интересуваше, защото азъ мислѣхъ, че поне той не ще занимае Събранието съ това, съ което ни занимаха останалитѣ прѣдставители, нашитѣ политически противници тукъ — правилно ли сѫ станали изборитѣ, свободни ли сѫ били тѣ. Не, мислѣхъ си азъ, той ще дойде отъ името на тази група съ опрѣдѣлени искания, съ едни ясни възгледи. Не, и той тръгна изъ този пътъ, изъ който вървѣха всички. Когато г. Беровъ говорѣше по тази материя, той му ржкоплѣскаше и това ржкоплѣскане е най-голѣмиятъ укоръ за тѣхъ, за-

щото трѣбваше да се намѣри единъ тѣхенъ политически противникъ, който да имъ каже, какво недостига на земледѣлцитѣ и по кой начинъ тѣ ще го постигнатъ. Вие сте земледѣлческа партия, азъ слѣдя вашия животъ, вашата дѣятелностъ всрѣдъ този народъ и азъ съмъ дошълъ до едно убѣждение, че вие, които сте обявили война на партиитѣ, ако има въ тази страна 8 партии, вие сте деветата, ако има 8 лоши партии, вие сте деветата най-лошата. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството)

А. Стамболийски: Не е истина!

Д. Драгиевъ: Г-нъ Малиновъ! Абсолютно не знаете земледѣлческото движение.

Г. Гроздановъ: Защо не го изложите, да го знаемъ?

Прѣдседателътъ: (Звъни) Моля, моля, тишина!

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Г-да народни прѣдставители! Г-нъ Стамболийски е идеологътъ, теоретикътъ, ако мога така да кажа; на земледѣлческото движение, поне въ оръзи брошурки, съ които единъ другъ ораторъ се хвалѣше, че ги прѣскали съ десетки хиляди екземпляра изъ срѣдата на народа. Отъ една такава брошурка г. Рашко Маджаровъ си бѣше послужилъ съ единъ цитатъ; г. Стамболийски се сконфузи отъ тоя цитатъ и възрази г. Маджарову: „Да, това бѣше тѣй, но ние канализирахме движението“. А тамъ, на същото мѣсто въ същата брошурка, азъ прочетохъ, г-нъ Стамболийски, че работитѣ у насъ сѫ тѣй сложени, че ние сме въ прѣдвечерието на едно революционно движение, не, за г. Стамболийски думата революция се вижда малка и азъ чета, че ние се намираме въ надвечерието на една анархия; и той възгѣва тази анархия, той ѝ пожелава успѣхъ. Тази анархия, ако избликне въ тази страна, никой другъ не ще пострада, г-да quasi-земледѣлци, освѣнъ този истински земледѣлецъ, за когото вие ужъ плачите.

Нѣкой отъ земледѣлческата група: Ние искаме еволюция въ живота на земледѣлца, а не революция.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Азъ свършвамъ съ слѣдующитѣ нѣколко думи, г-нъ Стамболийски, съ единъ апелъ къмъ васъ: ходете, както ние ходимъ изъ срѣдата на този народъ, учете го, но не на това, за което азъ говорѣа, а за онова, за което приятелътъ на демократическата партия г. Беровъ ви говори. Тѣзи знания, за които той говори, тази култура, въ която той дълбоко вѣрва, че може тѣй лесно да се вземе отъ странство и да се насади тукъ, ако вие заедно съ насъ, заедно съ учителя и свещеника — защото само тѣхъ приемате въ своята организация — ако вие заедно съ всинца ни изучите

тѣзи нужди, за които казвате, че азъ не ги познавамъ, ако вие тръгнете изъ този пътъ, който ви прѣпоръча единъ приятелъ на това правителство, азъ мисля, че вие ще спомогнете за поминъка на този народъ повече, отколкото ако вие го учите на слѣдующето още нѣщо, което личи въ вашия уставъ: българската конституция е малка и нищожна; въ нея недостатъчно още сж обезпечени народнитѣ правдини; въ нея не е даденъ достатъчно просторъ на народовластието — прочее ревизия на конституцията! Г-да земледѣлци, ревизирайте нашето примитивно селско стопанство, не дѣйте демагогствува съ ревизирането на конституцията, не сѣйте анархия. Нека всички се грижимъ да приложимъ конституцията, прѣди да я порицаемъ, прѣди да желяемъ по-свободолюбива. (Бурни ржкоплѣскания отъ мнозинството. Възржжения отъ земледѣлческата група. Глѣчка)

Прѣседателътъ : (Звъни) Моля тишина, г-да!

Министъръ-прѣседателъ А. Малиновъ : Г-да народни прѣдставители! Наистина, какъвто въпросъ общественъ, отъ какъто важностъ и да се засѣга въ Камарата, тамъ (Сочи земледѣлческата група) обикновено се мълчи, спокойно се слуша; но когато се засегне въпросътъ за организацията, за дѣятелността имъ — тамъ, като оси, се нахвърлятъ всички. Вие се сърдите, и това показва, че вие не сте прави, г-да земледѣлци.

Г-да народни прѣдставители! Пакъ единъ отъ нашитѣ другари въ това Събрание, не помня кой бѣше, каза, че общественото благо трѣбва да бжде обща цѣль за всички. Това обществено благо иска сътрудничеството на всички ни тукъ и извънъ тѣзи стѣни. Ние си поставяме за цѣль това благо и ние ще молимъ въ негово име вашето сътрудничество дотогава и дотамъ, докогато и додѣто ние ще вървимъ по пътя, който води къмъ общественото благо. Нашата задача, г-да народни прѣдставители, е скромна, но похвална. Ние мислимъ само крачка напредъ да направимъ. И ако ние намѣримъ сътрудничеството на нашитѣ политически противници, дадено въ името на това обществено благо, да, наистина ние ще отидемъ напредъ. Но, ако нашитѣ мѣроприятия се обсъждатъ отъ гледището на партийнитѣ интереси, ако нашитѣ мѣроприятия се обсъждатъ отъ гледището: трѣбва ние да паднемъ, за да сѣднатъ други тукъ, колкото нашитѣ усилия и да бждатъ голѣми, колкото ние и да се стараемъ нѣщо сжществено нѣщо ново да направимъ, въ този животъ, това ще бжде мжно, за да не кажа невъзможно.

Г-да народни прѣдставители! Азъ ще си позволя да напомя самата декларация на правителството, за да кажа, че нашата политика и финансова, и вътрѣшна, и външна е ясна. Може би, тя да е скромна, но тя е такава. И вмѣсто да се подложки на критика тази декларация, да ни се каже, какво повече трѣбва да се направи, азъ чухъ

критика, но тя бѣше оригинална. Да, казва г. Теодоровъ, нашъ неукротимъ политически противникъ, вие имате декларация на правителството една, а партията ви има платформа. Декларация и платформа сж двѣ части на едно цѣло, г-нъ Теодоровъ! Декларацията — това сж първитѣ стѣпки, платформата — това сж вторитѣ, но не послѣдни въ живота на една партия. Тази истина вие разбирате, уважаемий г. Теодоровъ, и не подобна критика очаквахме ние тукъ отъ лидера на народната партия.

Г-да народни прѣдставители! Ние чудеса нѣма да правимъ, не можемъ ги направи. Ние сме дошли и поели управлението не да революционизираме живота, а да го тласнемъ малко напредъ. Бавно, медлително, ако щете, но всѣки пътъ самоувѣрено, безъ прѣскачания, безъ демагория, ние ще води въ България къмъ напредъкъ. Това народътъ го чувствува, и този народъ, какъто и да правятъ нашитѣ политически противници, ще ни даде своята подкрѣпа. Ако тази политика не одобрява народното прѣдставителство, ние ще слѣземъ. Но като слѣземъ, и нея не ще имате. (Бурни и прѣдтжжителни ржкоплѣскания отъ мнозинството)

Прѣседателътъ : Понеже нѣма кой вече да говори, моля г. докладчика да прочете отговора на тронното слово.

Докладчикъ К. Мирски : (Чете)

„Ваше Царско Височество,

Народното прѣдставителство счита за свой приятель дългъ да благодари на Ваше Царско Височество за поздрава и пожеланията, които му отпавихте отъ висотата на трона.

Народнитѣ прѣдставители считатъ себе си особено честити, задѣто могатъ да сподѣлятъ задоволството на Ваше Царско Височество за нарастналото политическо съзнание у народа, проявено чрезъ свободно станалитѣ законодателни избори, което е най-добриятъ залогъ за заякването на правия редъ въ страната.

Ваше Царско Височество,

Благото и прѣуслѣването на отечеството ще движатъ всички начинания на народното прѣдставителство. Винаги само общитѣ интереси ще насочватъ неговитѣ економически и финансови мѣроприятия и реформи. Народното прѣдставителство, заедно съ Ваше Царско Височество, горещо желяе всестранния напредъкъ на България; ето защо, то ще положи всички усилия да гарантира на страната правда и законностъ въ управлението.

Ваше Царско Височество,

Народното прѣдставителство цѣни усилията на правителството да води България въ пътя на миренъ културенъ напредъкъ и да поддържа най-добри отношения съ всички държави, а особено съ

съсѣднитѣ. Изразителъ на чувствата и тежненията на българския народъ, народното прѣдставителство ще даде своята пълна подкрѣпка на правителството въ всичкитѣ му мѣропріятия, насочени да гарантиратъ националнитѣ ни права и економически интереси.

Ваше Царско Височество,

Прѣдставителството особено се радва, че му се дава случай да засвидѣтелствува искренната народна радостъ за честитото бракосъчетание на Ваше Царско Височество съ Нейно Царско Височество Княгиня Елеонора, която красятъ толкова добродѣтели и къмъ която Българскиятъ народъ храни най-горещи чувства на любовъ и прѣданостъ.

Прѣбиваването въ България на високия на Ваше Царско Височество и на народа гостъ — Негово Кралевско Височество Херцогъ Карлъ-Едуардъ, шефътъ на Саксенъ-Кобургъ-Готския домъ и на августейшата му съпруга Херцогиня Виктория, и добритѣ спомени и впечатления, които сж изнесли за нашето отечество, особено радватъ народното прѣдставителство.

Ваше Царско Височество,

Народното прѣдставителство ще проучи грижливо и всестранно всички показани въ словото на Ваше Царско Височество проекти, както и други мѣропріятия, които биха били подложени на негово обсъждане.

Ваше Царско Височество,

Народното прѣдставителство, съ помощта на Всевишния, се надѣва, че ще оправдае очакванията на народа и короната.

Да живѣе Ваше Царско Височество!

Да живѣе Нейно Царско Височество Княгинята!

Да живѣе Негово Царско Височество Прѣстолонаслѣдникътъ!

Да живѣе България! (Продължителни ржкоплѣскания отъ мнозинството)

Прѣдседателътъ: Ще туря на гласуване прочетения отговоръ на тронното слово.

Отъ мнозинството: Той се прие съ аklamация.

Прѣдседателътъ: Тогава обявявамъ, че отговорътъ на тронното слово се приема съ аklamация

Ще пристѣпимъ къмъ избирање депутация, която да поднесе на Негово Царско Височество Княза

отговора на тронното слово. Какъ желае Народното събрание да се избере депутацията?

Обаждатъ се отъ мнозинството: Бюрото да я прѣдложи.

Прѣдседателътъ: Които приематъ бюрото да прѣдложи членоветѣ за въ депутацията, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приема се.

Въ такъвъ случай, бюрото прѣдлага слѣдующитѣ г. г. народни прѣдставители: Н. Коларовъ, Т. Искровъ, В. Милевъ, М. Кжнчевъ, Ц. Мисловъ, М. Ничевъ, Н. Здравковъ, И. Стоилковъ, Т. Сталковъ, Н. Коцевъ, Т. Тахировъ, Д-ръ Х. Танчевъ, Е. Христовъ, Д-ръ С. Поповъ, И. Самарджиевъ, Г. Черневъ, Я. Поповъ, Д. Чакъровъ, Т. Гузалски, Г. Динковъ, А. Филиповъ, А. Ангеловъ, Д. Митовъ и Т. Михайловъ.

Който отъ г. г. народнитѣ прѣдставители приема, што споменатитѣ господа да влѣзатъ въ депутацията, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приема се.

Има думата г. министърътъ на външнитѣ работи.

Министъръ С. Паприковъ: Въ тая депутация за поднасяње отговора на тронното слово, която сега се прие, споредъ приетия редъ, влиза бюрото и членоветѣ на комисията, която е изработила отговора.

Прѣдседателътъ: Да. Отговорътъ на тронното слово ще бѣде поднесенъ отъ бюрото, членоветѣ на комисията, която бѣще наговарена да напише отговора на тронното слово, плюсъ тѣзи господа, които сега се избраха.

Министъръ С. Паприковъ: Понеже дневниятъ редъ е изчерпанъ, ще моля да се вдигне засѣданието, а за понедѣлникъ слѣдъ обѣдъ на дневенъ редъ да бѣде поставено докладъ на комисията по провѣрка на изборитѣ.

Прѣдседателътъ: Който отъ г. г. народнитѣ прѣдставители е съгласенъ съ прѣдложението: сега да се вдигне засѣданието и слѣдующето засѣдание да бѣде въ 2 ч. подиръ обѣдъ, съ дневенъ редъ докладъ на комисията по провѣрка на изборитѣ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приема се. Засѣданието се вдига.

(Вдигнато на 11 ч. 45 м. прѣди пладне)

Прѣдседателъ: **Х. Славейковъ.**

Подпрѣдседатели: { **Н. Гимиджийски.**
Н. Кжневъ.

Секретари: { **А. Христовъ.**
Г. Копринаровъ.

Началникъ на Стенографското бюро: **Т. Гълъбовъ.**